

І. О. Малиновський

**РАДЯНСЬКІ ПОПРАВЧО-ТРУДОВІ
УСТАНОВИ ПОРІВНЮЮЧИ
З БУРЖУАЗНИМИ ТЮРМАМИ**

Острог, 2013

УДК 343.8
ББК 67
М19

ІНСТИТУТ ПРАВА ІМ. І. МАЛИНОВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»

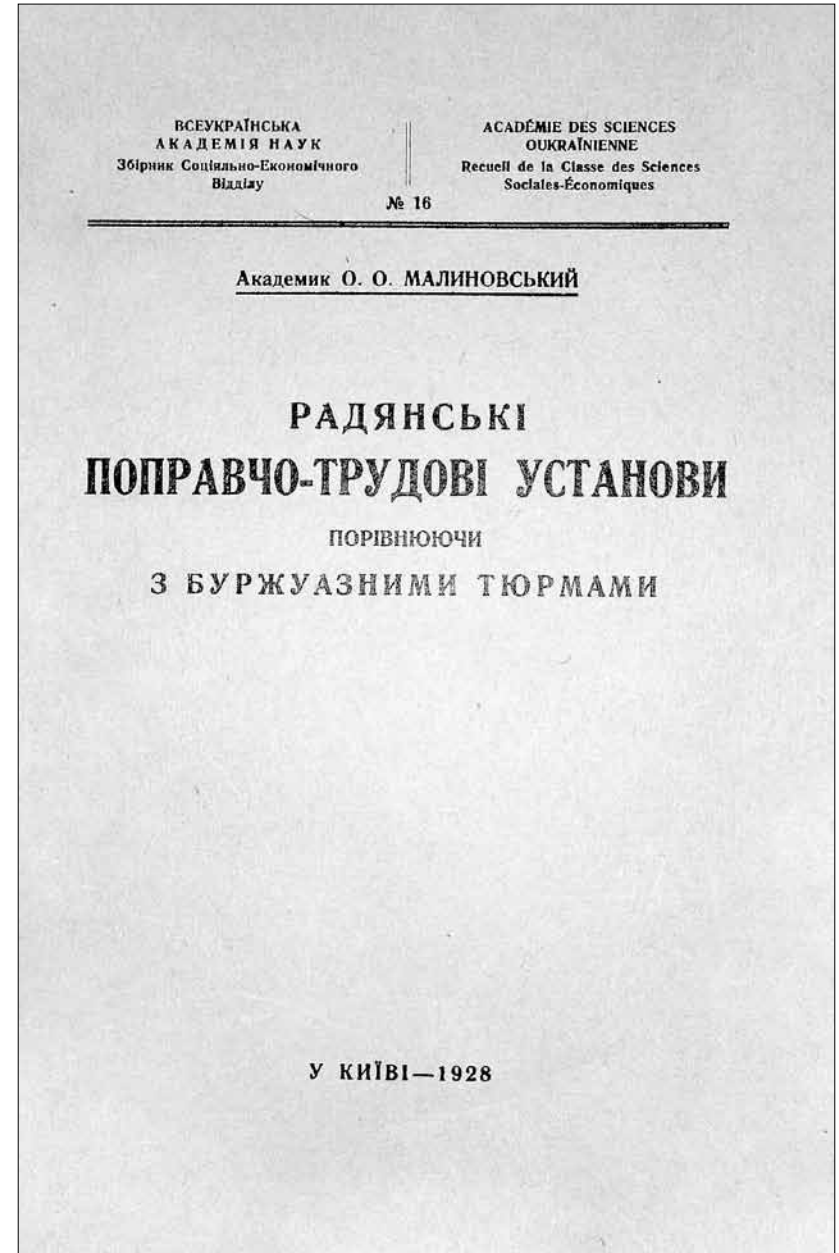
ЗАХІДНИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

Малиновський І.О.
М19 Радянські поправчо-трудові установи порівнюючи з
буржуазними тюрмами / За редакцією та від редактора
В. О. Попелюшка. – Острог: Видавництво Національно-
го університету «Острозька академія», 2013. – 306 с.

В монографії автором представлена цілісна концепція виправно-трудового (пенітенціарного) права та пенітенціарної справи як таких, що розраховані на запобігання злочинам, виправлення злочинців і пристосування їх до умов суспільного життя. Викладені в ній положення та ідеї не втратили своєї актуальності й нині.

Розрахована на юристів, істориків права, працівників пенітенціарної справи. Може бути цікавою широкому колу читачів.

© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2013

РАДЯНСЬКІ
ПОПРАВЧО-ТРУДОВІ УСТАНОВИ
ПОРІВНЮЮЧИ
З БУРЖУАЗНИМИ ТЮРМАМИ

Бібліографічний опис та цифри для бібліо-
течних каталогів на цю книгу вміщено в „Би-
блиотеку Українського Друку” та „Картоному
репертуарі” Української Книжкової Палати.

Дозволяється випустити в світ.
Неодмінний Секретар Академії Наук, акад. *Аг. Кримський*.

Київський Окрем. № 232. 1928.
Зам. № 995—1200 прим.

ВІД РЕДАКТОРА

Автор даної монографії – видатний науковий, громадський, просвітницький та політичний діяч Росії і СРСР першої третини XX ст., Іоаннікій (Оникій) Олексійович Малиновський (1868-1932 рр.), юрист за освітою, історик права та держави за науковим фахом волею долі з червня 1920 р. по лютий 1924 р. як контрреволюціонер відбував покарання у радянських місцях позбавлення волі. Щодня спостерігаючи життя в ув'язненні і відчуючи увесь його тягар безпосередньо на собі, І. Малиновський у першу чергу не як в'язень, а як науковець, капітально дослідив виправно-трудове право та в'язничну систему в цілому, показав їх недоліки та з науково-практичних позицій запропонував шляхи їх усунення з метою удосконалення і права, і пенітенціарної справи.

Спочатку, за дорученням Московського Інституту Радянського права (нині – Інститут держави і права Російської академії наук), вчений-в'язень дослідив Іванівський табір особливого призначення в Москві, у якому відбував покарання (в ті часи таке практикувалося), про який написав наукову статтю та склав його історію. Зацікавившись виправно-трудовою (пенітенціарною) справою, Іоаннікій Олексійович поставив собі за мету науково дослідити тему про радянські виправно-трудові установи, порівнюючи з буржуазними тюрмами.

Працював І. Малиновський над цією темою не лише в ув'язненні, а й після виходу на волю. З-під його пера в цьому напрямі з-поміж інших вийшли такі значні роботи як: «Пенитенциарное дело в РСФСР (1923); «Проект «Исправительно-Трудового Кодекса» (1924); «Редакционные погрешности Исправительно-Трудового Кодекса» (1925); «Карательская политика Советской власти и «Исправительно-Трудовой Кодекс» (1925); «Кара и засоби соціального захисту» (1926); «Строгая изоляция» (1926); «Кари майнові і кари особисті» (1927); «Позбавлення волі злочинця в минулому і сучасному» (1927); «Короткореченцеве позбавлення волі» (1928); «Исправительно-трудовые кодексы отдельных республик или исправительно-трудовой кодекс СССР» (1928). Своєї

мети, ґрунтуючись на уже написаному, автор досяг написанням монографії, що пропонується читачеві – «Радянські поправочно-трудові установи порівнюючи з буржуазними тюрмами» (1928).

Ця робота І. Малиновського – цілісна для свого часу концепція пенітенціарної справи. В ній автор, із застосуванням історичного, порівняльного, соціологічного та інших методів наукового дослідження всебічно і повно розглянув питання щодо пенітенційного закону, видів місць ув'язнення, систем ув'язнення, примусової праці по місцях ув'язнення, матеріальних умов в'язничного життя, дисципліни по місцях ув'язнення, управління місцями ув'язнення та патронату.

Обізнаний із пенітенціарною справою читач навряд чи заперечуватиме, що низка ідей І. Малиновського щодо пенітенціарного права та пенітенціарної практики були втілені радянською владою і застосовується в Україні й тепер. Більшість же з тих, що не втілені, – чекають свого часу.

Народився і отримав середню освіту І. Малиновський у м. Острозі Волинської губернії. Продовжив навчання в Києві в колегії Павла Галагана, а потім на юридичному факультеті Київського Імператорського університету св. Володимира, який закінчив у 1892 р. блискучим захистом студентської наукової роботи, за яку був нагороджений золотою медаллю університету. На основі цієї роботи в 1895 р. була видана його перша монографія «Учение о преступлении по Литовскому Статуту», а сам Іоаннікій Олексійович залишений при університеті як магістрант. У 1897/1898 рр. він склав іспит на магістра державного права і отримав звання приват-доцента.

З 1898 р. по 1913 р. І. Малиновський в Томську, професор юридичного факультету Томського Імператорського університету. В 1912 р. в його роботі «Кровавая месть и смертные казни» (в 2-х виданнях, 1908 р. і 1909 р.) царизм убачить «возбуждение к бунтовщическим деяниям и к ниспровержению существующего строя» і на цій підставі автор Омським окружним судом буде засуджений до ув'язнення, а книгу суд постановить знищити. Від відбування покарання його тоді врятує Маніфест до 300-річчя дому Романових (амністія), а опальний професор в 1913 р. буде переведений у Варшавський Імператорський університет.

У зв'язку з імперіалістичною війною І. Малиновський разом з університетом в 1915 р. переїде в Ростов-на-Дону, де продовжить викладати уже в Донському університеті, займаючись одночасно просвітницькою та політичною діяльністю.

Після лютневої революції 1917 р. Іоаннікія Олексійовича як видатного діяча партії «Народна свобода» (партія кадетів) виберуть головою Ростова, а в цивільному уряді А. Денікіна він буде працювати у Міністерстві народної освіти.

З приходом Радянської влади за співпрацю з Денікіним та за критичні виступи проти терористичних методів діяльності більшовиків його як «контрреволюціонера» Дон. ЧК в 1920 р. засудить до розстрілу. Завдяки заступництву А. Луначарського, М. Горького, Д. Курського, Н. Крупської та інших впливових діячів більшовицької партії і радянської влади вищу міру покарання замінять позбавленням волі.

Покарання професор відбував, про що він сам зазначає у передмові роботи, у Іванівському концентраційному таборі особливого призначення, в Рождественському та Покровському таборах, а після того, як було скасовано табори, в Іванівському поправчо-трудовому домі, в Ординській трудовій колонії і знову в Іванівському перехідному домі Москви.

Після відбування покарання у 1925 р. професора вдруге оберуть академіком Всеукраїнської академії наук, бо після обрання у 1918 р. вперше він через громадянську війну не зміг приїхати з Ростова-на-Дону в Київ і дати письмову на це згоду, як вимагалось. В 1926 р. Іоаннікій Олексійович переїде в Київ і до самої кінчини повністю присвятить себе науковій діяльності.

Незважаючи на таке важке, насичене драматичними подіями життя, І. Малиновський написав та опублікував більш як 200 наукових, просвітницьких і публіцистичних робіт, у тому числі і цю, що написана автором у період так званої «українізації», становлення української мови, «репресованої» у 30-ті роки. А тому, за винятком очевидних «технічних огріхів», робота подається зі збереженням стилю, термінології та орфографії оригіналу.

Проф. В.О. Попелюшко

ПЕРЕДМОВА

Під час революції я перебував у Ростові н/Д., як професор Дінського (кол. Варшавського) Університету. Донщину (як і всі південно-східні козацькі краї) слушно вважали за кубло контрреволюції. Тому, коли Червона армія остаточно здобула Ростов, почалися численні викази, що обвинувачували в контрреволюції. Через виказ заарештовано й мене, вираджено до Москви, і я, за постановою Всер. Надзв. Комісії, мусів вибути деякий (чималий) час в Іванівському концентраційному таборі особливого призначення, в Рождественському і Покровському таборах, а після того, як скасовано табори, в Іванівському поправчо-трудовому переходовому домі, в Ординській трудовій колонії і знов в Іванівському переходовому домі. Самий факт перебування в ув'язненні мав хоч-би й проти моєї волі познайомити мене з побутом в'язнів і з життям місць ув'язнення. Але я, окрім того, навмисне намагавсь геть-усяко поглибити та поширити це знайомство. Я працював у палітурні як учень і потім як майстер; працював у канцелярії як конторник; був за голову культурно-освітньої комісії в таборі і за секретаря навчально-виховальної частини в переходовому домі; зокрема, керував театральними виставами як режисер, актор і промовець вступних слів перед виставами та концертами або літературно-музичними вечірками; був за вчителя в школі для неписьменних і малописьменних в'язнів, викладав курси для добре письменних і читав окремі популярні лекції; брав участь у читанні й тлумаченні щоденних газет; завідував юридичним бюро і тому мав близькі особисті стосунки мало не з усіма в'язнями, що вдавалися до мене по юридичну допомогу; викладав, за дорученням од директора переходового дому, курс поправчо-трудової справи команді доглядачів; на запрохання од інспектора культурно-освітньої частини Гол. Упр. м. у. РСФРР, брав участь у нарадах культурно-освітніх робітників московських м.у. І моя праця, що оце подається увазі читачів, це наслідок не тільки виучування

літератури та пам'яток тюрмознавства й поправчо-трудової справи, ба й наслідок особистих переживань та власних спостережень.

У травні 1921 р. Інститут Радянського Права в Москві, за згодою Всер. Надзвич. Ком. і Гол. Упр. Примус. Робіт, доручив мені, в'язневі Іванівського табору особливого призначення, науково обслідувати той-же-таки Іванівський табір, а разом комендант табору дістав наказа – звільнити мене від примусових робіт і дозволити скористуватися з архіва й поточного канцелярського діловодства, щоб виконати доручене мені наукове завдання. В архіві і в канцелярії я відшукав надзвичайно цікаві матеріали, надто що-до складу в'язнів; працював з великим захопленням і склав докладну статтю під назвою «Ивановський лагерь особого назначения в Москве за первые два года его существования (авг. 1919 – авг. 1921 г.)» завбільшки близько 8 друкованих аркушів (потім я склав історію Іванівського табору аж до кінця його існування, себ-то до грудня 1922 р., коли табір перетворено в переходовий поправчо-трудоий дім).

Обслідуючи Іванівський табір, а так само що-дня спостерегаючи життя в ув'язненні, я зацікавився поправчо-труд. справою. Я поставив собі завдання – науково опрацювати тему про радянські поправчо-трудоі установи, порівнюючи з буржуазними тюрмами. Працював над цією темою в ув'язненні і на волі, коли дістав дотермінове одзволення й деякий час перебував у Москві. Наприкінці 1925 р. роботу було підготовано до друку. Але того-ж-таки 1925 р. мене обрано на академіка Української Академії Наук, і з початку 1926 р. я мусів переїхати з Москви до Києва. Я вирішив доповнити свою роботу, написану в Москві виключно на підставі матеріалів РСФРР, а саме використати матеріали УСРР і надрукувати в Києві українською мовою.

Коли я почав писати свою роботу, в російській літературі були тільки давня розвідка проф. І. Я. Фойницького «Учение о наказании вь связи съ тюрьмовѣдѣніемъ» і пізніша розвідка проф. Познишева «Тюрьмовѣдѣніе» (1914). Року 1923 проф. Познишев надрукував під новою назвою «Очерки пенитенциарной науки», друге доповнене видання своєї розвідки, де в різних відділах коротенько каже й про радянське поправчо-трудоє право. Року

1925 вийшли з друку праці характеру коментаря до Поправчо-трудоого Кодексу РСФРР – Е. Г. Ширвіндта «Наше исправительно-трудоое законодательство» і В. Р. Якубсона «Исправительно-Трудовой Кодекс РСФСР». А р. 1927 з'явилися наукові праці оригінального змісту – Е. Г. Ширвіндта і Б. С. Утевського «Советское пенитенциарное право» і М. М. Ісаєва «Основы пенитенциарной политики».

Отож, тепер моя робота вже не має характеру новизни. Але все-ж-таки гадаю, що її не можна вважати й за зайву.

1) На Україні до 1926 р. з'явилися журнальні статті на теми поправчо-трудоого права написані російською мовою. Року 1926 вийшло з друку теж написане російською мовою: а) нове видання підручника кримінального права одеського професора Е. Я. Немировського з окремим відділом, присвяченим поправчо-трудоовому праву; р. 1927 – б) «Сборник материалов по исправительно-трудоовому делу УССР. С предисловием С. М. Канарского», керівника української поправчо-трудоової справи і в) київського професора М. М. Паше-Озерського «Исправительно-Трудовой Кодекс УССР. Текст и постатейный комментарий. С предисловием С. М. Канарского». Що-до літератури українською мовою, то, здається, окрім популярної брошури І. Т. Совіцького «Як радянська влада виправляє злочинців» (1926 р.) та декількох статтів у журналі «Червоне Право», нічогісінько й досі немає. Моя робота це перша в українській літературі спроба систематично науково дослідити радянське поправчо-трудоє право.

2) Розвідки російських авторів М. М. Ісаєва, Е. Г. Ширвіндта та С. Б. Утевського безперечно читатимуться і на Україні. Але, на жаль, М. М. Ісаєв обмежується матеріалами тільки РСФРР, а Е. Г. Ширвіндт і С. Б. Утевський про П.-Т.К. УСРР кажуть принагідно. У своїй праці я використав усі матеріали що-до поправчо-трудоого права на Україні, наскільки мав спромогу відшукати ці матеріали в Києві.

3) Боротьба з злочинністю, ув'язнюючи злочинця, або позбавляючи його волі, – справа стародавня, відома всім народам. Протягом довгого минулого інститут ув'язнення змінювався і розвивався через різні життєві умови; цей інститут набував різ-

них форм, характеризувався різними ознаками і властивостями у різних народів за різних часів. У наших радянських республіках ув'язнення набрало форми ізоляції та поправчо-трудового впливу на злочинця, що регулюється своєрідним радянським поправчо-трудоим правом. Треба зазначити особливості радянського поправчо-трудоого права. Треба так само зазначити історичне походження й розвиток ув'язнення та зародки поправчо-трудоого права в минулому людськості. В своїй праці я силувався, з одного боку, з'ясувати й підкреслити особливості радянського поправчо-трудоого права, порівнюючи з тюремним правом буржуазних країн, з другого боку, виявити історичне коріння окремих елементів радянського поправчо-трудоого права в минулому людськості.

4) Другого дня після революції, видима річ, не було змоги звернути належну увагу на фронт боротьби з злочинністю, позбавляючи злочинця волі, і zarazом виробити кодекс відповідних норм права. Все-ж-таки поступінно, в зв'язку з руйнуванням старого режиму, в тому числі й старорежимних тюремних порядків, і будівництвом нового ладу, утворюються нові місця ув'язнення характеру поправчо-трудоих установ, виробляються й нові окремі норми поправчо-трудоого права. Поправчо-Трудові Кодекси 1924-26 рр. підбили підсумки того, що зроблено в поправчо-трудоій справі і що відповідає політиці радянської влади. Але не можна гадати, що слідом за виданням П.-Тр. Кодексів втратили інтерес і вартість попередні пам'ятки радянського поправчо-трудоого права. Я намагався з'ясувати радянське поправчо-трудоове право в процесі його розвитку на підставі всіх пам'яток до і після П.-Тр. Кодексів.

5) Безперечно, наше поправчо-трудоове законодавство збудовано на основних засадах, що являють собою найвищий ступінь, до якого ще не досягала правна творчість людськості. Але все-ж-таки законодавство – людська справа, а людині властиво помилятися. Обов'язок юридичної науки, з'ясовуючи зміст законодавства, не затаювати, не ігнорувати помилок, а навпаки виявляти, щоб можна було їх виправити. Доброзичлива критика дуже корисна й неминуче потрібна нашому молодому законодав-

ству. З другого боку, юридична наука не повинна обмежуватися виучуванням постанов законодавства. Законодавство для життя. І юридична наука повинна стежити за тим, як виконуються законодавчі постанови, себ-то з'ясовувати справжній стан суспільних явищ, що їх регулює законодавство. Мої деякі критичні зауваження щодо поправчо-трудоого законодавства та дійсного становища поправчо-трудої справи, заслуговують уваги.

1 січня 1928 р. *О. М.*

du XVIII s. dans cette même Amérique du Nord, qui élaborait les premiers systèmes de la détention. Au XIX s. ils se répandirent dans toute l'Europe. L'expérience des états bourgeois d'un côté, les principes fondamentaux de la politique pénitentiaire soviétique de l'autre, donnent la possibilité de déterminer la question de l'organisation la plus rationnelle des patronats dans les républiques des soviets. En RSFSR les patronats nommés „comités de l'aide aux libérés des prisons“ sont organisés d'après le système mixte des représentants de l'état et des organisations publiques (professionnelles, du parti, coopératives) et des citoyens privés sympathisant à l'affaire. En USSR et BSSR, à part de pareils comités, fonctionnent des sociétés se basant sur des règlements spéciaux. Les patronats soviétiques accordent une aide matérielle (organisent des refuges, des salles à manger, des ateliers, acquièrent des billets de voyage et c.) et morale (donnent des conseils juridiques et autres, organisent des institutions de l'instruction civilisatrice). Les patronats soviétiques accordent des secours au libérés de la détention, ainsi qu'aux détenus besogneux et à leurs familles.

ДЕЩОЄ:

ВІД РЕДАКТОРА	6
ПЕРЕДМОВА	9
ВСТУП (Злочини й боротьба з ними в минулому й у сучасних буржуазних державах. Злочини й боротьба з ними в радянських республіках. Позбавлення волі за радянським правом)	14
РОЗДІЛ І. ПЕНІТЕНЦІЙНИЙ ЗАКОН	45
РОЗДІЛ ІІ. ВИДИ МІСЦЬ УВ'ЯЗНЕННЯ	54
РОЗДІЛ ІІІ. СИСТЕМИ УВ'ЯЗНЕННЯ	71
Системи ув'язнення в процесі їх історичного утворення	71
Оцінка систем ув'язнення	80
Система ув'язнення в радянських поправчо-трудовах закладах	86
Категорії й розряди	89
Місяця ув'язнення з різним режимом	94
Дотермінове звільнення	105
Класовий підхід до ув'язнених	109
Самодіяльність й ініціатива в'язнів у радянських поправчо-трудовах закладах	118
РОЗДІЛ ІV. ПРИМУСОВА ПРАЦЯ ПО МІСЦЯХ УВ'ЯЗНЕННЯ	121
Види примусової праці	121
Організація примусової праці в'язнів	128
Мета примусової праці	131
Виховно-поправне значіння праці й самооплатність місць ув'язнення	137
РОЗДІЛ V. КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЯ РОБОТА ПО МІСЦЯХ УВ'ЯЗНЕННЯ	155
Освіта релігійна й освіта інтелектуальна по тюрмах буржуазних держав	155

<i>Культурно-просвітня справа по місцях позбавлення волі СРСР</i>	160
<i>Шкільна праця</i>	167
<i>Книгозбірня</i>	174
<i>Позашкільна праця й загальноосвітні розваги</i>	176
<i>Юридичне бюро</i>	186
<i>Музей</i>	188
<i>Культпросвітня робота й примусова праця</i>	190
<i>Виховання в 'язнів</i>	193
<i>Вивчання в 'язнів</i>	198
РОЗДІЛ VI. МАТЕРІАЛЬНІ УМОВИ	
В'ЯЗНИЧНОГО ЖИТТЯ	205
<i>Приміщення; тюремна архітектура</i>	205
<i>Харч та речове постачання</i>	209
<i>Охорона здоров'я й медична допомога</i>	214
РОЗДІЛ VII. ДИСЦИПЛІНА ПО МІСЦЯХ УВ'ЯЗНЕННЯ	227
<i>Правила внутрішнього розпорядку й дисциплінарна відповідальність в 'язнів</i>	227
РОЗДІЛ VIII. УПРАВЛІННЯ М. У.	237
<i>Місьцеве управління м. у.</i>	241
<i>Підготовка службовців по місцях ув'язнення</i>	256
<i>Службові обов'язки робітників поправчо-трудової справи</i>	264
<i>Пенітенційна етика</i>	269
<i>Особисті прикмети службовців по місцях ув'язнення</i>	272
РОЗДІЛ IX. ПАТРОНАТ	281
UN RACONRSI DE L'ONVRAGE	290